

УДК 159.923.2:378.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-8437.53.2024-1.6>

ЗАБОЛОЦЬКА Світлана – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (svitlana.zabolotska@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0686-7185>

ЗАМІЩАК Марія – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (dpszammeri@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4559-1257>

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. *Мета статті полягає в дослідженні особливостей реалізації психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів.*

Методологія. *Аналізуються особливості реалізації психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів. Представлено предмет психологічного супроводу становлення майбутнього педагога, де виступає суб'єкт-суб'єктна розвиваюча взаємодія, спрямована на вирішення суб'єктом розвитку актуальних проблем професійного, особистісного, морального та соціального становлення.*

Наукова новизна. *Основний зміст супроводу включає організацію взаємодії та спрямований на засвоєння супроводжуваними нових моделей поведінки, спілкування і здорової педагогічної діяльності. Підкреслено, що професійний розвиток особистості майбутнього педагога необхідно розглядати із позицій системного підходу. З'ясовано дефініції «професійне самовизначення» і «вибір професії», які ототожнюються. Представлено технології психологічного супроводу. Констатується, що організація соціально-психологічного тренінгу професійної самоідентифікації сприятиме інтенсивному навчанню, взаємонавчанню та самонавчанню з використанням особистісного досвіду учасників (студентів), реальних життєвих ситуацій, які моделюються і аналізуються групою, це передусім пізнання через емоційне переживання, це нові враження та нова інформація для подальшого самопізнання та саморозвитку.*

Висновки. *Акцентується, що саме тренінг професійної самоідентифікації майбутніх педагогів передбачатиме визначення шляхів самоідентифікації, самореалізації та професійного саморозвитку. Тренінг надасть можливість майбутнім педагогам здобути досвід інтенсивного спілкування, орієнтованого на набуття навичок самоідентифікації в розв'язанні певних завдань педагогічної діяльності. Дасть змогу підвищити рівень самоповаги, здатність приймати себе як особистість, як «Я-педагог», «Я-професіонал», як активного учасника педагогічного спілкування та взаємодії, усвідомлювати себе як носія позитивних соціально бажаних характеристик, задоволеність собою; розвинуться вольові якості, підвищиться самооцінка, впевненість у собі, вміння самоідентифікувати.*

Ключові слова: *психологічний супровід, тренінг самоідентифікації, особистісно-професійний розвиток, здорова педагогічна діяльність.*

ZABOLOTSKA Svitlana – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (svitlana.zabolotska@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0686-7185>

ZAMISHCHAK Maria – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (dpszammeri@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4559-1257>

PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

Abstract. *The purpose of the article is to study the peculiarities of the implementation of psychological support for the personal and professional development of future teachers.*

Methodology. *The peculiarities of realization of psychological support of personal and professional development of future teachers are analyzed. The article presents the subject of psychological support for the formation of a future teacher, where the subject-subject developmental interaction is aimed at solving the actual problems of professional, personal, moral and social formation by the subject of development.*

Scientific novelty. *The main content of the support includes the organization of interaction and is aimed at the development of new models of behavior, communication and healthy pedagogical activity by the accompanied. It is emphasized that the professional development of the future teacher's personality should be considered from the standpoint of a systematic approach. The definitions of "professional self-determination" and "choice of profession" are clarified, which are identified. The technologies of psychological support are presented. It is stated that the organization of socio-psychological training of professional self-identification will promote intensive learning, mutual learning and self-learning using the personal experience of participants (students), real life situations that are modeled and analyzed by the group, it is primarily cognition through emotional experience, new impressions and new information for further self-knowledge and self-development.*

Conclusions. *It is emphasized that the training of professional self-identification of future teachers will involve the identification of ways of self-identification, self-realization and professional self-development. The training will enable future teachers to gain experience of intensive communication focused on the acquisition of self-identification skills in solving certain tasks of pedagogical activity. It will help to increase the level of self-respect, the ability to accept oneself as a person, as "I am a teacher", "I am a professional", as an active participant in pedagogical communication and interaction, to realize oneself as a carrier of positive socially desirable characteristics, self-satisfaction; develop volitional qualities, increase self-esteem, self-confidence, and self-identification skills.*

Key words: *psychological support, self-identity training, special professional development, healthy pedagogical activity.*

Постановка проблеми. Фундаментальним завданням підготовки педагогів в закладі вищої освіти є забезпечення особистісно-професійного розвитку студентів. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів у закладі вищої освіти розглядається у дослідженні як система структурних компонентів освітнього процесу, що забезпечує суб'єктам освітнього процесу на кожному етапі їх індивідуально-професійного розвитку можливість усвідомлювати і приймати сучасні вимоги до їх педагогічної діяльності.

Аналіз досліджень. Професійний розвиток особистості майбутнього педагога необхідно розглядати із позицій системного підходу. У найзагальнішому вигляді основні напрями дослідження професійного розвитку, які впливають зі змісту даного підходу, полягають у наступному: 1) процес професійного розвитку особистості й саму особистість професіонала слід розглядати як системи, які мають певну внутрішню структуру і включені в системи вищого порядку; 2) слід проаналізувати структурну організацію кожної із систем, виділити їхні провідні компоненти, їхні зв'язки, стосунки, ієрархію; 3) у ході аналізу необхідно виявити надсистему (набір надсистем), до складу яких можуть входити досліджувані системи як елементи. Так, наприклад, для системи «особистість професіонала» як надсистема виступає «професійна педагогічна спільнота» як частина суспільства в цілому або «система вимог професії педагога до людини» як частина соціально-професійних вимог, які суспільство вимагає до її суб'єкта. Системними якостями особистості виступають «властивості» професіонала, які є професійно значущими, забезпечують нормативну ефективність і є соціально важливими для педагогічної професії педагога (забезпечують певний соціально й професійно прийнятний тип поведінки і стосунків); 4) ці досліджувані системи слід розглядати як динамічні утворення, які не залишаються незмінними цілий період свого існування: вони виникають, розвиваються і навіть зникають; 5) в аналізі психологічних закономірностей професійного розвитку особистості необхідно враховувати, що саме в основі даного процесу лежить система детермінуючих

чинників і до числа яких належать професійні цінності, професійна свідомість та професійна самосвідомість, об'єктивні властивості педагогічної діяльності та її предмета, індивідуальні якості педагога (індивідуальний стиль здорової педагогічної діяльності, самосвідомість, спонукальна сфера) та інші чинники.

Мета полягає в дослідженні особливостей реалізації психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Психологічний супровід повинен ґрунтуватися на: 1) врахуванні вікових особливостей онтогенетичного розвитку, їх динаміки у різних вікових категоріях студентів; 2) врахуванні закономірностей професійного становлення особистості в умовах професійного навчання та його особливостей у період навчання в закладі вищої освіти.

Предметом психологічного супроводу становлення майбутнього педагога виступає суб'єкт-суб'єктна і суб'єкт-об'єктна розвиваюча взаємодія, спрямована на вирішення суб'єктом розвитку актуальних проблем професійного, особистісного, морального та соціального становлення. Основний зміст супроводу включає організацію взаємодії та спрямований на засвоєння супроводжуваними нових моделей поведінки, спілкування і здорової педагогічної діяльності (Заболоцька, 2021, 63).

Основними принципами супроводу є:

1. Психологічний супровід повинен орієнтуватися на духовно-моральні цінності суспільства та вимоги суспільства, що реформується, до сучасного спеціаліста.
2. Психологічний супровід охоплює весь період професійного навчання.
3. Відкриття внутрішніх ресурсів студентів та створення умов для їх життєтворчості.
4. Принцип системності є визначальним на організаційному рівні.

Технології психологічного супроводу представлено сукупністю методів розв'язання завдань особистісно-професійного становлення. Це, насамперед:

1) психологічні тренінги, спрямовані на: підвищення здатності до адаптації, рефлексії, тренінги розвитку професійних та життєвих компетенцій, подолання дисгармоній розвитку особистості, навчання прийомів саморегуляції, способів зняття напруги і стомлення, відновлення працездатності; тренінг мотивації досягнення; розвитку психічних пізнавальних процесів; тренінг комунікативних умінь; практикум мнемотехнічних прийомів, вправи на розвиток педагогічного, творчого мислення; навчання навичок професійної самопрезентації і т.ін;

2) за наявності виявлення особистісних девіацій використовуються методи психологічної корекції або індивідуального консультування;

3) важливе значення надається створенню сприятливого середовища для зміни обмежувальних переконань, тренуванні реакцій і розуміння поведінки інших, а також корекції окремих функцій за допомогою спеціально підібраних вправ в процесі індивідуальної та корекційної роботи, в яких формуються навички взаємодії з людьми різного віку, навички конструктивної поведінки у конфлікті та ін.

Розвиток особистості дорослої людини тісно пов'язаний з її професійним становленням і характеризується поступовим зростанням рівня суб'єктної активності, компетентності та здатності до свідомої саморегуляції, що визначає ступінь особистісного самоздійснення у різноманітних сферах життя. У професійній сфері особистісне самоздійснення та самореалізація відбувається через знаходження оптимального шляху саморозвитку, взаєморозвитку, включаючи й професійну орієнтацію як життєвий вибір особистості (Є.О. Клімов, В.В. Рибалка, Б.О. Федоришин). Проблема професійного становлення розглядається у зв'язку з динамікою особистісного самовизначення впродовж життєвого шляху (Романюк, 2005, 49).

Ідеї про особистісне зростання як вияв вродженої позитивної природи особистості, про розгортання істинно людської потреби у самовдосконаленні знаходимо у працях А. Адлера, Ш.Бюллер, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, К.Хорні. Відповідно до диспозиційної теорії Г. Олпорта кожній особистості властиве позитивне, творче прагнення до росту, яке забезпечує унікальність, неповторність її життя. Розвинена зріла особистість характеризується функціональною автономністю, її поведінка мотивується усвідомленими процесами. Автономність зрілої особистості забезпечується здатністю до особистісного вибору життєвих цілей та цінностей, вмінням нести відповідальність за своє життя. Цінності, за Г. Олпортом, включені у структуру особистості й регулюють діяльність та поведінку людини. «Цінності

є особистісною «категорією значущості», і тому завжди мають принципове значення і включені в структуру «Я» (Савчин, 2016, 35).

Процеси особистісно-професійного самовизначення дорослої людини, в тому числі і педагога, тільки за останні роки стали предметом вивчення, що пов'язано з інтенсивним розвитком наук, які досліджують процеси розвитку і освіти дорослих – акмеології та андрагогіки.

Науковці, вивчаючи дане питання, аналізують як правило, дефініції «професійне самовизначення» і «вибір професії», які ототожнюється, а процес професійного самовизначення розглядається як вибір професії з декількох вибраних варіантів, як вузько спрямований процес, що орієнтується на співвідношення своїх можливостей із вимогами професійної діяльності, а також на розвиток професійно необхідних здатностей, компетентностей. Як зазначає С. У. Гончаренко, професійне самовизначення – це процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої професійної діяльності, який полягає в усвідомленні особистості себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності та передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей, здатностей і зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста (Гончаренко, 1997, 25). У сучасній психології вивчення закономірностей внутрішнього психологічного підґрунтя професійного самовизначення в межах проблеми професійного вибору пов'язується з розумінням даного вибору в контексті життєвого і особистісного самовизначення, з пізнанням молодою людиною себе, свого місця у світі, аналізом своїх особистісних ресурсів та співвідношенням їх з вимогами професії (В. І. Журавльов, І. А. Зязюн, І. С. Кон, Т. В. Кудрявцева, А. М. Кухарчук, В. Ф. Сафін, В. І. Шинкарук та ін.).

Вивчаючи професійне становлення студентів закладів вищої освіти, Ж. Вірна розглядає професійне самовизначення як суб'єктивну інтерпретацію процесу взаємодії суб'єкта діяльності і змісту професійної діяльності, результатом якої може бути переживання задоволеності або незадоволеності обраною професією. «Професійне самовизначення як усвідомлення людиною не тільки рівня розвитку своїх професійних здібностей та структури професійних інтересів і мотивів, але й усвідомлення відповідності тим вимогам, які ставить перед нею діяльність, дозволяє стверджувати, що переживання цієї відповідності можна розглядати як почуття задоволеності обраною професією» (Вірна, 2003, 16)

Акцентуючи увагу на розвиток самоідентифікації педагогів, науковець (Заміщак, 2021, 62) підкреслює особливість психолого-педагогічні умов розвитку самоідентифікації майбутніх педагогів. Стверджує, що ці умови можуть бути створені в середовищі соціально-психологічного тренінгу професійної самоідентифікації. Соціально-психологічний тренінг професійної самоідентифікації – це психологічний вплив, який базується на активних методах групової роботи, форма спеціально організованого спілкування, в процесі якого розв'язуються завдання розвитку особистості та її професійного становлення. Основною метою соціально-психологічного тренінгу професійної самоідентифікації є сприяння усвідомленню людиною своєї особистості у сфері професійної діяльності, розкриття та розвиток власного особистісного потенціалу, підвищення рівня психологічної компетентності (І. Вачков, Ю. Ємельянов, С. Макшанов, Л. Петровська, О. Прутченков, О. Ситніков та ін.).

Однією з особливостей соціально-психологічного тренінгу професійної самоідентифікації є його спрямованість, яка не тільки передбачає тренування комунікативних умінь чи навичок, вироблення вміння проникнути у внутрішній світ іншої людини, а є водночас і різновидом освітнього процесу. Під час тренінгу значно ефективніше вирішуються питання розвитку особистості майбутнього педагога, успішно формуються комунікативні навички, компетентності та здатності. Тренінг дозволяє учасникам свідомо переглянути сформовані особистісно-професійні стереотипи та вдало розв'язувати свої особистісні проблеми. Як правило, у більшості з учасників тренінгової групи відбувається переосмислення, усвідомлення чи зміна внутрішніх установок, що поповнюють свої психологічні знання, з'являється певний досвід позитивного ставлення до себе, до людей, які оточують, і до світу загалом.

До характерних ознак соціально-психологічного тренінгу професійної самоідентифікації можна віднести орієнтацію на психологічну допомогу, а не терапевтичний вплив; увагу щодо формування навичок саморозвитку особистості загалом; відпрацювання різних варіантів поведінки в проблемних професійних ситуаціях, формування навичок та вмінь ефективної поведінки. Поряд із когнітивним та конативним особливе місце посідає емоційний компонент

соціально-психологічного тренінгу професійної самоідентифікації – це інтенсивне навчання, взаємонавчання та самонавчання з використанням особистісного досвіду учасників (студентів), реальних життєвих ситуацій, які моделюються і аналізуються групою, це передусім пізнання через емоційне переживання, це нові враження та нова інформація для подальшого самопізнання та саморозвитку.

Тренінг професійної самоідентифікації майбутніх педагогів відображає певну парадигму: 1) шляхом позитивного підкріплення формуються необхідні форми поведінки, а за допомогою негативного підкріплення корегуються непотрібні; 2) тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування і відпрацювання вмінь і навичок професійної самоідентифікації; 3) тренінг як форма активного навчання, метою якого є передавання знань про самоідентифікацію, а також розвиток вміння самоідентифікувати; 4) тренінг як метод створення умов для професійної самоідентифікації і самостійного пошуку учасниками способів розв'язання різноманітних психологічних проблем, що є в основі самоідентифікації.

Розробляючи програму психолого-педагогічного тренінгу розвитку професійної самоідентифікації майбутніх педагогів, який має особистісно орієнтовану спрямованість повинен містити різні форми роботи: 1) дискусії; 2) рольові ігри; 3) моделювання освітніх проблемних ситуацій; 4) індивідуальні навчально-дослідні завдання, кейси, наукові дослідження; 5) рефлексивний аналіз професійної діяльності студентів у процесі практики; 6) ділові ігри; 7) супервізія; 8) вправи в мікрогрупах.

Саме тренінг професійної самоідентифікації майбутніх педагогів передбачатиме визначення шляхів самоідентифікації, самореалізації та професійного саморозвитку. Тренінг надасть можливість майбутнім педагогам здобути досвід інтенсивного спілкування, орієнтованого на набуття навичок самоідентифікації в розв'язанні певних завдань педагогічної діяльності. Дасть змогу підвищити рівень самоповаги, здатність приймати себе як особистість, як «Я-педагог», «Я-професіонал», як активного учасника педагогічного спілкування та взаємодії, усвідомлювати себе як носія позитивних соціально бажаних характеристик, задоволеність собою; розвинуться вольові якості, підвищиться самооцінка, впевненість у собі, вміння самоідентифікувати. Це все є необхідною умовою ефективного професійного зростання.

Навчання професійній самоідентифікації повинно здійснюватися на основі різних за ступенем складності ігрових ситуацій як основи взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», «студент – студентська група». Співпраця зі студентами передбачає розвинуту потребу в самопізнанні, в самоаналізі, самоздійсненні, самоідентифікації та в самовдосконаленні. Окрім вираження необхідних якостей, важливе значення має прагнення до професійної майстерності, постійне вдосконалення власної педагогічної діяльності, що вимагає постійної роботи над собою. Від логіко-психологічної й методичної досконалості професійної діяльності викладача залежить, чи освітній процес буде розвивальним у повному розумінні цього поняття.

Висновки. Отже, реалізація психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку буде ефективна через здійснення різноманітних технологій, а саме, через тренінг самоідентифікації. Потреба у самоідентифікації щодо професії є актуальною впродовж життя людини і взаємопов'язаною з більш широкою проблемою життєвої самоідентифікації особистості. Відповідно до такого підходу вибір професії у процесі професійної самоідентифікації людини розглядається як життєвий вибір особистості, здатний змінити напрямок подальшого розвитку особистості та можливість знаходження нових смислів в обраній професії.

Література

- Абрамов В. І.** Проблеми формування та еволюції системи цінностей особистості (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.1 «Онтологія, гносеологія, феноменологія». К., 1993. 17 с.
- Вірна Ж. П.** Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. Луцьк : Вежа, 2003. 220 с.
- Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
- Кремень В. Г.** Енциклопедія освіти / АПН України. К.: Юріком Інтер, 2008. 1040 с.
- Заміщак М.І, Заболоцька С.І** Психологічні чинники й умови становлення компетентного майбутнього педагога. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 1. Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 60–64.

- Мистецтво життєтворчості особистості: наук.-метод. посіб.: у 2ч. / ред. рада: В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. К., 1997. Ч. 1: Теорія і технологія життєтворчості. 392 с.
- Музика О.Л.** Рефлексія та ціннісна підтримка розвитку здібностей: підходи до побудови методики дослідження. Творчий потенціал особистості: проблеми розвитку та реалізації: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конфер. (Київ, 15 лютого 2005р.) Редактори: О.Б. Терезина, П.Ю. Лепський. – К., 2005. С. 187–190.
- Романюк Л. В.** Розвиток ціннісних орієнтацій студентів у навчальному процесі. Дидактика професійної школи / Хмельниць. нац. ун-т. Хмельницький, 2005. С. 48–52.
- Савчин М.В.** Здатності особистості: монографія. К. : ВЦ «Академія», 2016. 288 с. (Серія «Монограф»).

References

- Abramov, V. I.** (1993). Problemy formuvannia ta evoliutsii systemy tsinnosti osobystosti (sotsialno-filosofskyi analiz) [Problems of the formation and evolution of the system of personal values (social and philosophical analysis)]: *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Virna, Zh. P.** (2003). *Motyvatsiino-smyslova rehuliatyia u profesionalizatsii psykholoha* [Motivational and semantic regulation in the professionalization of a psychologist]. Lutsk : Vezha [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. U.** (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
- Kremen, V. H.** (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education] Kyiv : Yurikom Inter [in Ukrainian].
- Zamishchak, M. I., & Zabolotska, S. I.** (2021). Psykholohichni chynnyky u umovy stanovlennia kompetentnoho maibutnoho pedahoha [Psychological factors and conditions of becoming a competent future teacher] *Dniprovskyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro scientific journal of public administration, psychology, law*. Issue 1. Vydavnychiy dim «Helvetyka», 60–64 [in Ukrainian].
- Donii, V. M., Nesen, H. M., Sokhan, L. V., & Yermakov I. H.** (1997). Mystetstvo zhyttietvorchosti osobystosti [The art of life creativity of the individual]. *Teoriia i tekhnolohiia zhyttietvorchosti – Theory and technology of life creation*. Part 1. Kyiv [in Ukrainian].
- Muzyka O. L.** (2005). Refleksii ta tsinnisna pidtrymka rozvytku zdibnostei: pidkhody do pobudovy metodyky doslidzhennia [Reflection and valuable support for the development of abilities: approaches to the construction of a research methodology]. *Tvorchiy potentsial osobystosti: problemy rozvytku ta realizatsii : materialy Vseukrainskoi nauk.-prakt. konfer. – The creative potential of the individual: problems of development and implementation : materials of the All-Ukrainian science and practice. conference*. (pp. 187–190). Kyiv [in Ukrainian].
- Romaniuk, L. V.** (2005). Rozvytok tsinnisnykh oriientsatsii studentiv u navchalnomu protsesi [Development of value orientations of students in the educational process]. *Dydaktyka profesiinoi shkoly – Vocational school didactics* (pp. 48–52). Khmelnytskyi : Khmelnytskyi National University [in Ukrainian].
- Savchyn, M. V.** (2016). Zdatnosti osobystosti: monohrafiia [Personal abilities]. Kyiv : VTs «Akademiiia» [in Ukrainian].